

AXLOQIY TA'LIMDA QO'LLANILADIGAN USULLAR VA TEKNOLOGIYALARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Jumabaev A.D.

O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti

Tayanch so'zlar: fuqarolik ta'lim, axloqiy ta'lim, Tarbiya fani, ko'nikmalar, loyiha asosidagi ta'lim, ahloqiy dilemmalar, usullar, hikoyalar, yumshoq ko'nikmalar.

Ключевые слова: гражданское образование, этическое образование, предмет «Воспитание», навыки, проектное образование, моральные дилеммы, методы, рассказы, мягкие навыки.

Key words: civic education, ethical education, the subject of «Education», methods, project based education, moral dilemmas, methods, stories, soft skills.

Dunyo bo'ylab tarix davomida faol fuqarolik va axloqiy rivojlanishni shakllantirish maktabga asoslangan ta'limning eng muhim maqsadlaridan biri hisoblanadi. Faol fuqarolik va axloqiy tarbiyalashning yondashuvlarining tuzilishi, mazmuni va ta'lim amaliyoti dunyo mamlakatlarida o'zlarining o'ziga xos turli an'anaviy, diniy, ijtimoiy va madaniy kelib chiqishi singari holatlardan kelib chiqib farq qilsa-da, ular o'quvchi yoshlarning yaxshi tashkil etilgan va faoliyat ko'rsatadigan jamiyat a'zolari bo'lib etishishiga yordam berish uchun o'xshash ta'lim maqsadlariga ega.

O'quvchi yoshlar uchun faol fuqarolik va axloqiy tarbiya kimning o'qitilishi (talabalar), qaerda o'qitilishi (sozlama) va qanday shaklda o'qitish (turli xil o'quv dasturlari, masalan, muayyan dasturlar yoki kundalik misollarga rioya qilish) asosida tuzilishi jihatidan farq qiladi. O'zbekistonda mazkur funksiyani maktab ta'lim tizimida, asosan, "Tarbiya" fani bajaradi. Mazkur fan butun uzluksiz ta'lim tizimidagi axloqiy tarbiyaning xususiyatlari, maqsadlari va mazmunini umummilliy standartlashtirilgan fan sifatida o'rgatish bo'yicha umumiy ko'rsatmalarni taqdim etadi. "Tarbiya" fani O'zbekiston ta'lim tizimida sohada dunyo adabiyotlarida qo'llaniladigan "Fuqarolik ta'limi"ni o'zida qisman ifoda etadi yoki unga qisman tegishli desak ham bo'ladi.

Bizning axloqimiz hayotimizni qanday yashashimiz va biz va boshqalar qanday yashashimiz kerak deb o'ylashimiz bilan chambarchas bog'liq. Bu, sodda qilib aytganda, biz boshqalarga va atrofimizdagi dunyoga qanday munosabatda ekanligimiz, lekin bu haqda fikr yuritish uchun bizda bo'sh joy va vositalar bo'lishi juda muhimdir. Shaxsiy rezonanssiz, bolalar o'zlarining axloqiy tushunchalarini qanday shakllantirishlarini ko'rish qiyin, bu ularning hayotlarini qanday yashashini belgilaydi. "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"ning asosiy maqsadi sifatida ham aynan ushbu masala ko'rsatilgan: "... yosh avlodda mustaqil hayot uchun zarur ijtimoiy ko'nikma va fazilatlarini yoshiga mos, bosqichma-bosqich shakllantirish asosida yuksak fazilatli, barkamol avlodni voyaga yetkazishdan iborat"[1,4].

"Tarbiya" fani o'quvchi yoshlarning jamiyat bilan bog'liq tabiiy tendentsiyalarini tushunish, ta'lim amaliyotlari orqali ushbu tendentsiyalarning organik hamkorligini tasdiqlash, talabalarni uni doimiy ravishda mashq qilishga undash va fikr-mulohaza va yetarli baholash bilan faollikni mustahkamlashdan iborat. Faol fuqarolik va axloqiy tarbiyada maksimal samaradorlikka erishish uchun fanning o'quv dasturi o'tmishda samarali bo'lgan an'anaviy va zamonaviy Sharq va G'arb usullarining turli jihatlarini birlashtirishi kerak. Maqsad—bu turli xil usullardan o'quvchi yoshlarning axloqini tashkil etuvchi uchta komponent-axloqiy bilim, axloqiy tuyg'u va axloqiy xulq-atvorda o'sishiga ta'sir qilish usullarini ajratib olish va to'g'ri foydalanish. Buni maktablarda o'tkaziladigan umumiy vaqt oralig'ida to'g'ri amalga oshirish va sinfdan tashqari jarayonlarda davom ettirish uchun maktab, oila va jamiyatning har xil elementlari kompleks yondashuv doirasida tarkibiy qismlar sifatida tasavvur qilinadi. Har bir maktab darajasida esa, o'qituvchilar Tarbiya o'quv dasturining maqsadlari va mazmunini, o'quvchilarning bilim va axloqiy rivojlanish darajalari va xususiyatlarini hisobga olgan holda turli xil o'qitish usullarini tanlaydilar va qo'llaydilar.

"Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"ning ustuvor yo'nalishlarining biri sifatida: "Axolining farzand tarbiyasi bo'yicha bilimlarini, pedagogic madaniyatini oshirish, fuqarolarni uzluksiz ma'naviy tarbiyaning jahon tajribasida sinovdan o'tgan samarali pedagogik texnologiyalari, usullari va amalga oshirish shakllari bilan muntazam tanishtirib borish"deb ko'rsatilgan. [1.2] Axloqiy tarbiya sohasi bo'yicha tobora ko'payib borayotgan tadqiqotlar, shuningdek, ushbu yo'nalishdagi zaruriyat darsda va undan tashqarida ushbu faoliyatning samarali amaliyoti bo'yicha muayyan tadqiqotlarni talab qiladi. Muayyan ko'nikmalarni shakllantiradigan amaliyotlarning, usullarning samaradorligi bo'yicha yo'naltirilgan bir qancha tadqiqotlar mavjud bo'lsa-

da,[2,27-48] ushbu tadqiqotlarning aynan axloqiy ta'limga aloqador bo'lgan yoki aynan «axloqiy tarbiyada aynan nimalar ishlaydi» degan xulosa beradigan xulosalarni topish qiyin.

Shuning uchun ham, axloqiy tarbiya yo'nalishida samarador usullar va amalga oshirish uchun nuayyan tavsiyalarimizni ko'rib chiqamiz. Ushbu tavsiyalardan sohadagi ko'plab auditoriyalar, shu jumladan o'qituvchilar va maktab rahbarlarini tayyorlaydigan tadqiqotchilar, muassasalar va tashkilotlar, ta'lim siyosati ishlab chiqaruvchilari, maktab amaliyotchilari uchun foydali bo'ladi.

Maktab tizimida axloqiy ta'lim uchun ishlatiladigan usullarni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

1. Hurmat xarakteridagi rol modellari misolida

Talabalar rivojlanish xususiyatiga ega, bu ularni hayotlarida guvoh bo'lgan axloqiy namunalarga o'xshash bo'lishni xohlaydi. Axloqiy tarbiyalashning eng qadimgi usullaridan biri talabalarni kundalik hayotlarida-ota—onalari, o'qituvchilari, do'stlari, qo'shnilar yoki taniqli tarixiy shaxslar yoki adabiyotlardagi qahramonlar siymosida o'rnak bo'lish. Ushbu usul odatda ikkita yondashuvni o'z ichiga oladi:

Birinchidan, o'qituvchilar talabalarni uning izidan borishga ilhomlantiradigan ishlarni bajarishlari mumkin. Talabalar o'qituvchilar aslida ular o'rgatgan axloqiy qadriyatlar va me'yorlarga muvofiq yashashlarini tan olishganda, ular ixtiyoriy ravishda o'qituvchilarining turmush tarzi va ishlarini namuna sifatida qabul qilishadi. O'qituvchining hurmatli fe'l-atvori o'zi uchun o'quv muhiti va tarbiyaviy ahamiyatga ega va uni axloqiy tarbiyalashning eng samarali usullaridan biri deb bilish mumkin. Shuning uchun o'qituvchilar o'quvchi yoshlar uchun axloqiy normalarda yoki qadriyatlarda o'ziga xos identifikatsiya obyekti ekanligini bilishi kerak. Ular bola shaxsidagi dastlabki halollik, mehribonlik, adolat, e'tibor, mas'uliyat, qonunlar va qoidalarga rioya qilish, adolat, sevgi va boshqa fazilatlarini kundalik turmush tarzida namoyish etadi. Ikkinchidan, o'qituvchilar hayratga soladigan xususiyatlarga ega bo'lgan turli xil adabiyotlarni yoki axloqiy hikoyalarni taqdim etishlari mumkin. Bu o'quvchilarni qahramonlarning qilmishlariga ta'sir qilishiga va belgilar izidan borishiga ilhomlantiradi. Axloqiy hikoyalar axloqiy jihatdan qimmatli va fazilatli xususiyatlarni namoyish etadi, shu jumladan inson qiyinchiliklarga yoki axloqiy ziddiyatga duch kelganda qanday harakat qilishi kerak singari holatlarda. O'quvchi yoshlarga o'z hayotlarida axloqni aks ettirishga yordam berish uchun o'qituvchilar o'zlarining axloqiy hikoyalarni tuzish va o'rganishni taklif qilishi kerak. O'qituvchilar axloqiy tarbiya paytida foydalanish uchun

muayyan ta'limiy hikoyalarni yaratishi kerak. To'g'ri hayotni ko'rsatadigan turli xil faraziy va/yoki haqiqiy axloqiy hikoyalarni to'plash orqali. Ushbu axloqiy hikoyalarni odatda adabiyot, tarix, afsonalar, an'anaviy ertaklar, filmlar, seriallar yoki gazetalardan topish mumkin. Keyin o'qituvchilar axloqiy hikoyalarni sinfning maqsadi va mazmuni, o'quvchilarning axloq darajasi, materialni o'rgatish uchun tegishli vaqt (kirish, ishlab chiqish va xulosa qilish vaqtlari), funktsionallik (axloqiy qadriyatlar va me'yorlar tushunchasini tushunish, nizolarni hal qilish uchun axloqiy qarorlar qabul qilishda mashq qilish, empatiyani rivojlantirish, axloqqa sodiqlikni shakllantirish va odatlanish) va materialni taqdim etish usuli (matn mazmunini o'qish, audio yozuvlar, multimedia shakllari, multafilmlar va rol o'ynash). Yuqorida aytib o'tilganlardan tashqari, mashhur shaxslarning dono so'zlarini aniqlashga undash va ma'nosini ochish, o'qish yoki tavsiya etilgan adabiyotlar haqida kitob hisobotini yozish orqali noto'g'ri hayot tarziga tushib qolishining oldini olsa bo'ladi..

2. Axloqiy qadriyatlar va me'yorlarni o'rganish va tushuntirish.

O'qituvchilar o'quvchilarga axloqiy qadriyatlar va me'yorlarni aniq tushunishga yordam berish uchun kontseptsiyani o'rganish va axloqiy bilimlarni tushuntirishdan foydalanadilar. Ushbu usul talabalarga axloqiy qadriyatlarni, fazilatlarini, ijtimoiy me'yorlarni o'rgatishda va jamiyatning munosib a'zosi kim ekanligini va bunday narsalarning ahamiyatini tushunish va tan olishda samarali bo'ladi. Ushbu usuldan foydalanganda o'qituvchilar o'quvchilarning tajribalari, axloqining kengligi va chuqurligi va tushunchalarni tushunish darajasini hisobga olgan holda axloqiy bilimlarni o'rganishga undashadi. Shunday qilib, o'qituvchi yaxshilik va yomonlik, to'g'ri va noto'g'ri, adolat va adolatsizlikning qarama-qarshi tomonlari bo'lgan faraziy axloqiy vaziyatlarni ta'minlay oladi. O'quvchilar ushbu vaziyatlarda axloqiy qadriyatlarni va me'yorlarni individual yoki guruhli o'quv jarayonlari orqali aniqlaganlarida, ular qadriyatlar va me'yorlarning ahamiyati va ma'nosini o'rganishlari mumkin. O'quvchilar qadriyatlar va me'yorlarning ahamiyatini tushunishlari uchun axloq me'yorlariga rioya qilmaslik oqibatlarini o'quvchilarning o'zlariga va atroflariga qanday ta'sir qilishini tushunishga yordam berish uchun jabrlanuvchiga yo'naltirilgan fikrlash usulini o'rganadilar.

3. Axloqiy dilemmalar orqali munozara yoki munozara

O'qituvchilar o'quvchilar duch keladigan muayyan axloqiy muammolar atrofida to'g'ri axloqiy fikr, mulohaza va qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam berish uchun munozaradan foydalanadilar. Ushbu munozaraga asoslangan ta'lim ko'plab tajribalar orqali tasdiqlangan samaradorlik bilan axloqiy o'qitish va o'rganish usullaridan biridir. Haqiqiy

yoki faraziy axloqiy dilemmalar o'quvchilarga taqdim etilganligi sababli, shaxslar o'zlarini hikoyaning qahramoni sifatida tasavvur qilishlari va ular nimaga ishonishlarini va nima uchun ekanligini muhokama qilishlari mumkin bo'lgan nuqtai nazarni olishlari mumkin, shunda o'quvchilar inklyuziv ravishda xulosaga kelishlari mumkin. O'qituvchilar real hayotga o'xshash stsenariylarni taqdim etadilar, shunda o'quvchilar ushbu tadbirlarda ishtirok etishga qiziqish va ko'proq tayyor bo'lishadi. Bunda o'qituvchilar munozaradan o'quvchilar uchun vaziyatda to'g'ri va kutilgan narsani qanday ajratishni o'rganish, shuningdek, eng yuqori axloqiy tamoyillarni o'rganish va bunday stsenariylarda axloqsiz harakatlarning oqibatlarini o'rganish, hukm qilish va aniqlash vositasi sifatida foydalanishlari mumkin

4. Hikoyalar orqali tengdoshlarning axloqiy tajribalarini almashish

Hikoyalar har kimga axloqiy dilemmalar atrofida bir qator qarorlarni taqdim etadi va ma'ruzachiga tinglovchilar oldida o'qiyotganda o'tgan qarorlar haqida fikr yuritish imkoniyatini beradi. Hikoyalar-bu o'quvchilarga o'z hayotiy hikoyalarining muallifi bo'lishga va ularning axloqiy tajribalariga ma'no berishga imkon beradigan yo'naltirilgan individual tajribalar. Bu jarayonda o'quvchilar axloqiy vakolatlarini va majburiyatlarini shakllantiradilar va yaxshilaydilar O'qituvchilar o'quvchilarga tengdoshlari orasida o'z tajribalarini baham ko'rish imkoniyatini beradi. Shaxsiy axloqiy tajribalar haqida hikoya qilishda, ularni boshqalarning hikoyalari bilan taqqoslashda va boshqalarning tajribalarini aks ettirishda o'quvchilar boshqa o'quvchilarning tajribalari asosida o'zlarining fikrlashlari, hissiyotlari yoki harakatlari uchun mas'uliyat hissini kuchaytirishlari mumkin. Boshqacha qilib aytganda, o'quvchilar o'z hayotlarining muallifiga aylanishlari va qanday qilib muvaffaqiyatsiz bo'lganliklari yoki turli axloqiy dilemmalarda muvaffaqiyat qozonganliklarini aytib berishlari mumkin. O'quvchilar qilgan xatolarini aks ettiradi va ko'radi va o'z bilimlarini amalda qo'llash uchun kuchli irodaga ega bo'ladi. Bu yerda muhim jihat shundaki, o'quvchilar nafaqat xulosaga kelishadi, balki ularning fikrlash jarayonlari va ushbu xulosaga kelish uchun asoslar, shu jumladan bashorat qilingan natijaning haqiqiy natijadan farq qilishining sabablari to'g'risida ham tushunchaga ega bo'lishadi. Shunday qilib, ular o'zlarining afsuslangan yoki g'olib tajribalarini tengdoshlari bilan baham ko'rishlari va do'stlarining to'g'ri xatti-harakatlarini rag'batlantirishlari mumkin. Axloqiy tajribalarini almashishda ular bir-birlariga axloqiy qadriyatlarini o'rgatmoqdalar. Bunga erishish uchun o'qituvchilar talabalarning axloqiy tajribalarini ifoda etishlari uchun ko'pincha «hikoya qilish» va «yozish» dan foydalanadilar.

5. Loyiha asosida axloqni tarbiyalash

Yigirma birinchi asrning ijodkorlikga to'la global avlodini tarbiyalash uchun turli xil ta'lim loyihalari amalga oshiriladi. Ijodkorlik va axloq tarbiyasi-bu odamlarni ijodkorlik madaniyati, xarakter tarbiyasining harakatlantiruvchi kuchi va sog'lom axloqqa asoslangan to'g'ri hukmni ishlab chiqaradigan organik birikma Ijodkorlik va axloq tarbiyasi targ'ib qilishni maqsad qilgan xarakter elementlari axloqiy qadriyatlar, fazilatlar va xulq-atvor me'yorlaridir. Har qanday maktab darajasida qo'llaniladigan asosiy fazilatlar shaxslararo fazilat, halollik, tayinlanishni saqlash, kechirim, g'amxo'rlik, mas'uliyat va mulkdir. Ijodiy iste'dodning ideal fazilatlarini ijodiy xarakter, axloqiy sezgirlik, axloqiy hukm, qaror qabul qilish qobiliyatlari va axloqiy xatti-harakatlar uchun hukmdir. Hozirgi kunda ta'limda ta'lim oluvchilarning faqatgina muayyan "bilimlar arxivi" bo'lishgina emas, balki bilimlarni amalda qo'llashi mumkin bo'lgan, shunga imkoniyat yaratadigan loyihaga asoslangan ta'limga ehtiyoj sezildi. Loyihaga asoslangan axloq ta'limi-bu bilimga asoslangan axloqiy ta'limdan uzoqlashadigan faoliyat va tajribaga asoslangan amaliy axloqiy ta'lim. Ta'lim faoliyati adolatli xarakterni va maktab sharoitida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolarni turli xil loyiha tadbirlari orqali hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi, bu esa o'quvchilarni individual yoki jamoaviy ish orqali mustaqil ravishda hal qilishni talab qiladi. Mazkur holatda o'qituvchilar bezorilik, do'stlar o'rtasidagi dilemmalar, yoshlar zo'ravonligi va talabalarning majburiyatlarini loyiha yondashuvi orqali ko'rib chiqdilar, unda talabalar ushbu masalalarni o'rganish va aks ettirish imkoniyatiga ega bo'ldilar. O'qituvchilar uchun loyiha asosida xarakterlarni o'qitish bo'yicha ko'rsatmalarni quyidagicha to'rt bosqichga ajratish mumkin. Birinchidan, tayyorgarlik bosqichi sifatida o'quvchilar reja tuzadilar va loyiha talablariga muvofiq kerakli narsalarni tayyorlaydilar. Ikkinchidan, loyihaning boshlang'ich bosqichi sifatida o'quvchilar mavzularni belgilaydilar va loyihada o'rganilishi kerak bo'lgan savollarning aniq ro'yxatini tuzadilar. Uchinchidan, loyihani amalda qo'llash tartibi sifatida o'quvchilar savollar ro'yxatini tuzgandan so'ng saytga kirishga tayyorgarlik ko'rishadi va kerakli ma'lumotlarni olish va so'ralgan vazifalarni hal qilish uchun saytga tashrif buyurishadi. Shuningdek, ushbu ta'lim sohasidagi mutaxassislar bilan suhbatlar orqali o'quvchilar berilgan vazifalar bo'yicha batafsilroq chuqurroq o'rganadilar. To'rtinchidan, loyihaning yakuniy bosqichi sifatida o'quvchilar loyihada ishtirok etgandan so'ng olingan natijalarni tashkil qiladilar va tajribadan olgan taassurotlarini bildiradilar. Va nihoyat, o'quvchilar loyiha faoliyati davomida olingan tajriba va bilimlarni o'zlari kabi ko'rsatadilar. O'sha paytda o'qituvchi o'quvchilarga «men qanday yashayman», «men nima uchun yashayman», «men kimman» va «zo'ravonlik nima va nima uchun bu

muammo” singari savollarga javob topishda o’qituvchining asosiy vazifasi talabalarga rahbarlik qilish, maslahat berish va yordam berishdir.

6. Axloqiy va g’amxo’r maktab jamoasini yaratish

O’qituvchilar sinf va maktabda ijobiy va axloqiy muhitni yaratishga harakat qilishadi. Maktabni demokratik va axloqiy hamjamiyat sifatida yaxshi ishlashi uchun maktab muassasasi, tuzilishi, sinfdagi kayfiyat va o’quv faoliyati axloqiy jihatdan gullab-yashnashi kerak. Agar bu amalga oshirilsa, o’quvchilar maktabda axloqiy qadriyatlarni qabul qilishni boshdan kechirishlari mumkin va shuning uchun maktabda o’tkazgan barcha soatlarida o’zlarini yaxshi axloq madaniyatiga odatlantiradilar. Buning uchun o’qituvchilar talabalar bir-birlarini hurmat qiladigan muhitni targ’ib qilish, talabalar hukumatlarida ishtirok etish, suhbatlar orqali bir-birlarini ko’tarish, muhtoj do’sti uchun maxfiy Santa (anonim sovg’a) bo’lish, maktab qoidalarini o’rnatish va ularga rioya qilish va ishtirok etish uchun turli xil usullar va tadbirlarni osonlashtirishi kerak.

7. Axloqiy qadriyatlarni bevosita boshdan kechirish va amalda qo’llash

O’qituvchilar maktabda axloqiy ta’limda o’rganilgan asosiy qadriyatlar va fazilatlarni o’quvchilarga ushbu qadriyatlarni quyidagi yo’llar bilan o’zlashtirish va odatlantirishga yordam berish uchun bevosita ishtirok etish orqali amalda qo’llashadi:

Birinchidan, talabalar boshqalarga g’amxo’rlik qilish va o’z jamoalariga nisbatan ijtimoiy mas’uliyatni his qilish uchun qariyalar uylarida yoki bolalar uylarida ko’ngilli xizmatlarda qatnashadilar. Ikkinchidan, maktab sinfidan odob-axloq uchun foydalangan holda, o’quvchilar choy odobi, kiyim kiyishning to’g’ri usuli, to’g’ri salomlashish va xushmuomala telefon qo’ng’iroqlari kabi turli xil odob va axloq normalarini tashkil etishadi. Uchinchidan, erta tongda sinfda va maktab atrofida do’stlari va o’qituvchilari bilan tozalash tadbirlarida qatnashish va ular bilan suhbatlar o’tkazish paytida o’quvchilar sanoat, hamkorlik va xizmat ko’rsatish tuyg’usini ko’taradilar. To’rtinchidan, maktabda va uyda o’simliklar va hayvonlarni boqish kabi tadbirlar orqali o’quvchilar yorqin aql va hayotga hurmat tuyg’usini rivojlantiradilar. Beshinchidan, ota-onalari va aka-ukalariga minnatdorchilik xati yozish orqali talabalar minnatdorchilikni his qilishadi va oila a’zolari o’rtasida mehr-muruvvat hissini o’stiradilar. Oltinchidan, do’stingizning kuchi va iste’dodini maqtash (iltifotlarni etkazish) va rag’batlantiruvchi do’stlik maktublarini almashish (do’stlik pochta qutisini o’rnatish va boshqarish) paytida talabalar do’stlarini hurmat qilish va qadrlash uchun ongni ko’taradilar. Ettinchidan, sinfda jamoa etakchisi rolini o’ynash imkoniyatiga ega bo’lish orqali o’quvchilar maktab hayotida munosib qatnashadilar va mas’uliyatli rahbar bo’lishni o’rganadilar.

Sakkizinchidan, maktab tomonidan boshqariladigan soxta sudni boshqarish orqali ular avtonomiya va ijtimoiy mas'uliyat hissini rivojlantiradilar.

8. Maktab-uy-jamiyat hamkorligi

Yoshlar ko'p muhitda—maktabda, uyda va jamiyatda o'sadi, shuning uchun uy xo'jaliklari va jamoalar axloqiy tarbiyada sherik sifatida bir—biridan samarali foydalanishlari juda muhimdir. Buning uchun ikkala muassasa ham maqsadli hamkorlik qilishi kerak. Birinchidan, o'qituvchilar ota-onalarni ikki yo'l bilan ishtirok etish orqali farzandlarining hayotida yordam berishga undashadi: ularning hayotida «yordamchi» bo'lish yoki jamiyat ichida topqir odam bo'lish. Ikkinchidan, umuman uy xo'jaliklari ishlarida qatnashishi mumkin. Quyida hozirda amalga oshirilayotgan maktabdan keyingi tadbirlarning ba'zilari keltirilgan: oilaviy gazetalarni o'qish (oilani ko'proq qadrlashni o'rganish), birgalikda ovqatlanish (yaxshi kommunikator bo'lish) va shanba kunlari belgilangan «oilalari kuni» sifatida chiqish.»Shanba kunlari oilalar an'anaviy musiqa bilan shug'ullanish, birgalikda texnologiya darslarini o'tkazish yoki uy sharoitida velosipedda sayr qilish uchun chiqishlari mumkin. Uchinchidan, bolalar axloqini rivojlantirish va xizmat ko'rsatish uchun jamoatchilik bilan hamkorlik qilish rejasini tuzadilar va amalga oshiradilar. O'qituvchilar tajriba tadbirlari/lagerlar kabi dasturlardan foydalanadilar, bu erda o'quvchilar yaxshi axloqiy fazilatlarini targ'ib qiluvchi boshqa mahalliy tadbirlarda ko'ngilli bo'lishlari mumkin. Ushbu yondashuv talabalar o'z bilimlarini o'zlashtirishi va uni uchta muhit bilan amalda qo'llashi,»uyga o'xshash maktab», «maktabga o'xshash uy» va «oilaga o'xshash jamoa»ga aylanishiga asoslanadi.

Xulosa sifatida shuni ayta olamizki, axloqiy ta'lim - rivojlantirish maqsadiga ega bo'lgan progressiv tushuncha. Axloqning shakllanishi - bu ko'plab elementlar o'rtasida bog'lanishni talab qiladigan kompozitsion o'zaro ta'sir. Bunga erishish uchun o'quvchilar hayotiy faoliyatida ota-onalar va o'qituvchilar faol ishtirok etishlari va jamiyat zarurligini tan olishlari kerak. Shunday qilib, axloqiy ta'lim maktab, uy xo'jaliklari va jamoalardagi o'quv dasturlari va sinfdan tashqari ishlarni o'z ichiga oladi va uzoq muddatli ishlash uchun ishlab chiqilgan. Yaxshi axloqni rivojlantirishda Tarbiya fanining axloqni va uning qadriyatlarini, me'yorlarini va tan olinishini o'rgatishning noyob usullarini targ'ib qilish va uni hayotimizga odatlantirish zarurdir.

Adabiyotlar:

- 1) "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1059-sonli Vazirlar Mahkamasi qarori
- 2) Berkowitz, M. W., & Bier, M. C. (2005). What works in character education: A research-driven guide for educators. Character Education Partnership.

3) Schuitema, Jaap, Dam, Geert Ten and Veugelers, Wiel (2007) 'Teaching strategies for moral education: a review', Journal of Curriculum Studies, 1- 21

4) Ta'lim texnologiyalari. Avliyakov N.H., Axmetjanov M.M., Tojiyev M., Musayeva N.N. - O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi - T.: «Fan va texnologiya», 2018. - 341 bet. ISBN: 978-9943-11-404-3

5) A. Peterson. Civic Republicanism and Civic education: the education of citizens. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data. 1976

6) Humboldt University of Berlin, and University of Maryland-College Park. IEA Civic Education Study, 1999: Civic Knowledge and Engagement Among 14-Year-Olds in 23 European Countries, 2 Latin American Countries, Hong Kong, Australia, and the United States. Ann Arbor, MI: Inter-university Consortium for Political and Social Research [distributor], 2016-11-07. [https:// doi. org/ 10. 3886/ ICPSR21661.v3](https://doi.org/10.3886/ICPSR21661.v3)

РЕЗЮМЕ

Maqolada axloqiy ta'lim tushunchasi, uning ta'lim tizimidagi ahamiyati, olib borilishi, qo'llaniladigan usullar va texnologiyalar masalalari yoritib berilgan. Shuningdek, o'qituvchilar uchun ushbu jarayonda samarador deb topilgan bir qancha tavsiyalar berilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье освещаются вопросы понятия нравственного воспитания, его значения в системе образования, проведения, применяемых методов и технологий. Есть также несколько рекомендаций для учителей, которые оказались эффективными в этом процессе.

SUMMARY

The article covers the concept of moral education, its importance in the educational system, its conduct, methods and technologies used. There are also several recommendations for teachers that have been found to be effective in this process.